

# Kvaliteta života obitelji na različitim ruralnim područjima: primjer četiriju općina Sisačko-moslavačke županije

---

**Ana Miljenović**

*Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada,  
Hrvatska  
e-mail: miljenovic.ana@gmail.com*

**Slavica Blažeka Kokorić**

*Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada,  
Hrvatska  
e-mail: slavica.blazeka@pravo.hr*

**Gordana Berc**

*Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada,  
Hrvatska  
e-mail: gordana.berc@pravo.hr*

**SAŽETAK** Ruralni kontekst nije jednoznačan pojam. On u sebi sadrži mnoge različitosti koje su rezultat različitog sociokulturnog i povijesnog nasljeđa, ali i različitog stupnja razvoja određene ruralne zajednice. Svrha je ovog rada ukazati na specifična obilježja ruralnih prostora koja se manifestiraju u različitim aspektima kvalitete života obitelji unutar iste regionalne cjeline. Kao primjer postojećih dispariteta, istraživanjem su obuhvaćene četiri općine iz Sisačko-moslavačke županije: dvije općine koje su imale iskustvo ratnih stradanja te imaju indeks razvijenosti ispod 50% prosjeka Hrvatske (Dvor i Hrvatska Dubica) i dvije općine koje nisu bile pogođene ratom te im je indeks razvijenosti u rangu prosjeka Hrvatske (Velika Ludina i Lipovljani). Istraživanje je provedeno anketiranjem 390 roditelja djece osnovnoškolske dobi. Istraživanjem su obuhvaćeni sljedeći aspekti kvalitete obiteljskog života: materijalni i radni status, stambene prilike, obrazovne mogućnosti djece, kvaliteta obiteljskih odnosa, prisutnost različitih stresora u obitelji, zdravstveno stanje članova obitelji, kvaliteta socijalne mreže, dostupnost socijalne podrške, društvena uključenost i integracija u zajednicu

te percepcija kvalitete života u zajednici. Rezultati istraživanja ukazuju na razlike u pojedinim aspektima kvalitete života obitelji s obzirom na stupanj razvoja lokalne zajednice i strukturu obitelji (nukleusne i proširene obitelji). Prikazane su specifične teškoće s kojima se susreću obitelji bez radno aktivnih članova u odnosu na obitelji sa zaposlenim članom. Zaključno, problematizirani su različiti čimbenici rizika i zaštite koji proizlaze iz obiteljskog i šireg okruženja a koji u značajnoj mjeri utječu na ukupno funkcioniranje i kvalitetu života obitelji na tim ruralnim prostorima.

*Ključne riječi:* ruralno okruženje, lokalni razvoj, kvaliteta života obitelji, nukleusne i proširene obitelji, obitelji sa i bez članova aktivnih na tržištu rada.

## 1. Uvod

Za razlikovanje ruralnih i urbanih područja u Republici Hrvatskoj koriste se različiti kriteriji. Prema Strategiji ruralnog razvoja za razdoblje 2008. – 2013. godine (Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja, 2008.), razlika između ruralnih i urbanih područja u Republici Hrvatskoj temelji se na teritorijalnoj podjeli, pri čemu se manje administrativne jedinice (općine) smatraju ruralnim, a veće (gradovi) urbanim područjima. Kada je u pitanju politika ruralnog razvoja, za razlikovanje ruralnih i urbanih područja najčešće se koristi definicija OECD-a (*Organisation for Economic Co-operation and Development*), koja kao kriterij razlikovanja koristi gustoću naseljenosti stanovništva, pri čemu se uzima prag od 150 stanovnika na km<sup>2</sup>. Prema tom kriteriju 91,6% ukupnog područja Republike Hrvatske klasificira se kao ruralno područje, na kojem je 88,7% svih naselja u Republici Hrvatskoj.

Prema Programu ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. – 2020. godine (Ministarstvo poljoprivrede, 2015.), gotovo 80% hrvatskog kopnenog područja kvalificira se kao pretežno ruralno područje, što je znatno više od prosjeka EU-a, gdje je zastupljenost pretežito ruralnog prostora 51,3%.

U istom se izvoru navodi da je prema Eurostatovoj urbano-ruralnoj tipologiji 79,1% hrvatske kopnene površine klasificirano kao pretežno ruralno, 19,8% kao mješovito, dok je samo 1,1% područja klasificirano kao pretežno urbano područje. Prema istom izvoru, oko 56,7% stanovništva Hrvatske živi u pretežno ruralnim područjima. To je znatno više od prosjeka EU-a, gdje taj postotak iznosi 22,3%, dok se za SAD procjenjuje da u ruralnom prostoru živi svega 20% ukupne populacije (Auh, 2005.).

Neovisno o različitim kriterijima klasifikacije, ruralni prostor nije moguće jednoznačno odrediti i zbog činjenice da u sebi sadrži mnoge različitosti koje su rezultat različitog sociokulturnog i povijesnog nasljeđa, ali i različitog stupnja razvoja određene ruralne zajednice.

Kada govorimo o obilježjima ruralnog prostora u Republici Hrvatskoj općenito, može se reći da ruralni prostor Hrvatske uglavnom obilježava ograničen pristup temeljnoj infrastrukturi, kao što su gustoća cesta i željezničkih pruga, broj telefonskih priključaka, broj poštanskih ureda, lošija opskrbljenost domaćinstava vodom,

kanalizacijom, električnom energijom, kao i općenito manja mogućnost zapošljavanja, pa tako neke procjene pokazuju da je čak svaki treći stanovnik sela u RH-u nezaposlen (Kovačić i sur., 2007.). Osim toga podaci pokazuju da je materijalna osnovica životne egzistencije puno niža za stanovnike na selu nego u gradu, da je BDP po stanovniku na selu dva puta manji nego u gradu te da su nedostupnost javnih servisa i usluga neki od glavnih razloga odlaska ljudi sa sela u gradove (Žutinić i sur., 2010.). S druge strane, postoje neka obilježja ruralnih prostora koja pridonose kvaliteti života ljudi na selu i njihovoj želji za ostankom na tim prostorima, a među njima se ističu pozitivna ekološka obilježja ruralnih naselja, niži troškovi života, bolja međusobna povezanost ljudi, spontanost i povjerenje te dobrosusjedski odnosi (Auh, 2005.; Vogt i sur., 2003.). Strategija ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2007. – 2013. akceptira upravo navedene pozitivne potencijale ruralnog područja Hrvatske te u viziji njegova razvoja to područje definira kao “područje privlačno za sve njegove stanovnike i posjetitelje, poželjno i ugodno za život, rad i boravak“.

Kada se promatraju obilježja ruralnih područja unutar različitih regija u Republici Hrvatskoj, već je na prvi pogled zamjetna njihova međusobna raznolikost. Fenomen raznolikosti prisutan je i u okviru iste regije, što dobro može ilustrirati primjer Sisačko-moslavačke županije. Sisačko-moslavačka županija treća je po veličini hrvatska županija, s površinom od 4.468 četvornih kilometara, koja pokriva 7,89% teritorija Republike Hrvatske. Smještena je u trokutu što ga čine gradovi Zagreb – Karlovac – Sisak, dok na jugu graniči s Bosnom i Hercegovinom. Na temelju popisa stanovništva 2011. godine Sisačko-moslavačka županija ima sedam gradova i 12 općina, u kojima živi 172.439 stanovnika. Administrativno i političko središte županije je grad Sisak (službene internetske stranice Sisačko-moslavačke županije, 2015.). Gustoća naseljenosti iznosi 42 stanovnika po km<sup>2</sup>. Prema podacima iz Prvog popisa poljoprivrede, 46,29% stanovnika te županije živi u poljoprivrednim domaćinstvima, dok je udio ruralnog stanovništva još i veći (Poljoprivredno-razvojna strategija Sisačko-moslavačke županije, 2007.).

Sisačko-moslavačka županija jedna je od regija u Republici Hrvatskoj koja je tijekom posljednjih dvadesetak godina bila zahvaćena velikim društvenim i socioekonomskim promjenama, koje su većim dijelom i posljedica nedavnih ratnih zbivanja na tom području. Pojedini dijelovi Sisačko-moslavačke županije bili su direktno izloženi ratnim razaranja, popraćenima ljudskim i materijalnim gubicima, značajnim migracijskim kretanjima i demografskim promjenama. Ratna zbivanja posebno su bila izražena na području Banovine, i to u općinama i gradovima Petrinji, Glini, Topuskom, Gvozdu, Sunju, Hrvatskoj Dubici, Hrvatskoj Kostajnici, Majuru, Dvoru, Novskoj, Donjim Kukuruzarima i Jasenovcu. Mnoge od ovih općina pretrpjele su procese unutarnje dekonstrukcije (Miljenović i Žganec, 2012.), gdje su ratna događanja dovela ne samo do narušavanja infrastrukture nego i ukupne socijalne slike. Naime velik je dio srpskog stanovništva s tih prostora iseljen, a nakon sredine 1990-ih doseljen je velik dio stanovništva iz Bosne i Hercegovine, čime su stvoreni gotovo novi lokalni entiteti (Miljenović i Žganec, 2012.).

Nedavna ratna zbivanja potaknula su i masovno iseljavanje s različitih područja Hrvatske, pri čemu se stanovništvo iz nekih seoskih sredina potpuno iselilo (Pokos, 2002.). Drastično demografsko prestrukturiranje u smjeru preseljavanja stanovništva u veće gradove nije bilo zaustavljeno ni nakon završetka Domovinskog rata, čemu su pogodovali spori procesi obnove i revitalizacije ratom pogođenih krajeva te postepeno još naglašenije zaostajanje ruralnih u odnosu na urbane sredine po različitim aspektima razvijenosti, a ponajviše u razvoju infrastrukture, zatim tehnološkog i gospodarskog razvoja (Milinković, 2000.; Štambuk i Mišetić, 2002.; Župančić, 2005.). Novija istraživanja u Hrvatskoj pokazuju da navedeni trend nije zaustavljen te da se s vremenom još više produbljuju ne samo razlike između razvijenosti urbanih i ruralnih sredina već i razlike u razvijenosti između pojedinih ruralnih područja (Pejnović, 2004.; Šundalić, 2006.).

Ruralni se prostori ne razlikuju samo prema stupanju ekonomske razvijenosti već i u pogledu kvalitete odnosa među stanovnicima, u odnosu stanovnika prema zajednici u kojoj žive te prema percipiranom statusu određenog ruralnog područja u okruženju (Miljenović, 2015.).

Specifičnost ruralnih prostora reflektira se u načinu obiteljskog života koji ima neke karakteristične razlike u odnosu na život obitelji u urbanim sredinama. Već kada se uzmu u obzir pokazatelji o strukturi obitelji, vidljivo je da ruralne obitelji češće zadržavaju strukturu trogeneracijskih, proširenih obitelji u odnosu na urbane obitelji, gdje češće nalazimo dvogeneracijske i jednoroditeljske obitelji (Blažeka, Janković i Ljubotina, 2004.; Hodžić, 2000.).

U hrvatskom selu još uvijek egzistira znatan udio trogeneracijskih domaćinstava, što ukazuje na specifičan način organizacije obiteljskog života koji obilježava višestruka solidarnost i međugeneracijska podrška u održanju seljačkoga gospodarstva (Hodžić, 2000.).

Razlike u strukturi i načinu života obitelji na selu i u gradu potrebno je sagledati u kontekstu različitih stambenih uvjeta u ruralnim i urbanim sredinama, ali i različite kulture i dominantnih vrijednosti u gradovima i selima. Vezano uz procjenu kvalitete stambenog prostora zanimljivo je spomenuti rezultate istraživanja Berc, Ljubotina i Blažeka (2004.), u kojem je na uzorku od 874 obitelji iz različitih regija Hrvatske utvrđeno da su ispitanici s ruralnog područja zadovoljniji svojim stambenim prostorom u odnosu na stanovnike iz velikih gradova. Značajne razlike utvrđene su u dimenziji opremljenosti kućanstva određenim kućanskim aparatima, posebice računalom, pri čemu je utvrđeno da obitelji na selu posjeduju značajno manje osobnih računala nego obitelji u gradovima, što može govoriti u prilog razlici u njihovom ekonomskom statusu, ali i o različitim životnim stilovima ispitanika u selu i gradu.

Prema navedenom istraživanju Berc, Ljubotina i Blažeka (2004.) vidljivo je također da se kvaliteta života obitelji u ruralnom području razlikuje i u mnogim drugim aspektima od kvalitete života obitelji u većim i manjim gradovima. Tako ispitanici sa sela iskazuju značajno veće nezadovoljstvo prometnom infrastrukturom, dostu-

ponošću usluga javnog prijevoza do većih gradskih središta, što mladima s ruralnih područja ograničava dostupnost srednjoškolskog obrazovanja.<sup>1</sup>

Kada je u pitanju procjena zadovoljstva životom stanovnika s ruralnih i urbanih prostora, rezultati domaćeg istraživanja Bezinovića, Manestar i Ristić Dedić (2004.) provedenog na uzorku od 4.865 adolescenata pokazuju da se procjene zadovoljstva mladića i djevojaka ne razlikuju ovisno o tome žive li u gradu ili selu. Istovremeno rezultati navedenog istraživanja upućuju na zanimljive razlike u doživljaju kvalitete obiteljskih odnosa i u procjeni obiteljskih interakcija u obiteljima s ruralnog i urbanog područja. Tako je utvrđeno da su obiteljske interakcije kod gradskih obitelji više usmjerene na zajednička obiteljska putovanja, izlete i odlaske u kupovinu, a kod seoskih obitelji na zajedničke odlaske u crkvu, zajedničko objedovanje, zajedničko provođenje praznika te na ispunjavanje školskih obaveza.

Navedene razlike svakako su posljedica razlika u životnim stilovima i vrednotama urbanih i ruralnih obitelji, ali su i posljedica različite ponude sadržaja u gradskoj i seoskoj sredini (Bezinović, Manestar i Ristić Dedić, 2004.:166). Zanimljivo je spomenuti da rezultati tog istraživanja pokazuju da je lošija obiteljska komunikacija povezana s lošijom procjenom zadovoljstva životom samo kod adolescenata na selu, ali ne i u gradu. Takve rezultate moguće je interpretirati kao posljedicu bolje ponude sadržaja u gradu izvan obiteljskog okruženja, koji u određenoj mjeri mogu kompenzirati nedostatak zadovoljstva obiteljskom komunikacijom u ukupnoj procjeni zadovoljstva životom. S druge strane, za očekivati je da su adolescenti na selu u većoj mjeri orijentirani na obiteljske odnose jer provode više vremena i aktivnosti sa svojim obiteljima te zbog prisutnijih tradicionalnih vrijednosti i pridavanja većeg značaja obiteljskim odnosima (Bezinović, Manestar i Ristić Dedić, 2004.).

Različita obilježja i stupanj razvijenosti ruralnih prostora oblikuju u značajnoj mjeri i kvalitetu života obitelji koje obitavaju u određenoj ruralnoj sredini. Lokalni kontekst i ekonomska razvijenost određenog ruralnog područja odražava se na različito funkcioniranje obitelji koje žive na tom području. Taj odnos nije nužno pozitivno koreliran, naprotiv, u najnerazvijenijim područjima upravo obitelj može ostati najznačajniji vitalni resurs. Navedeno je potvrđeno u istraživanju Miljenović (2015.), gdje su dobivene značajno bolje procjene kvalitete obiteljskog života (veće zado-

---

<sup>1</sup> Sa sličnom problematikom ne suočavaju samo obitelji u ruralnim sredinama Hrvatske već i one u ruralnim sredinama Europske unije i SAD-a. Tako podaci Europske komisije (2012.) pokazuju da su najveći problemi ruralnih područja Europske unije rizik od siromaštva i socijalne isključenosti, koji su usko povezani s teškoćama prometne povezanosti i dostupnosti obrazovanja, a posljedica je toga nedostatak obrazovane radne snage na tim područjima. Osim toga, nedovoljna infrastruktura i ograničen pristup javnim službama u ruralnim sredinama EU-a posljedice su niskih stopa ulaganja i niskog razvoja poduzetništva, što doprinosi sporom razvoju sela i podizanju kvalitete života stanovništva na tim prostorima (Europska mreža za ruralni razvoj, 2012.). Na sličan način Auh (2005.) ističe da mlade obitelji u ruralnim zajednicama i malim gradovima u SAD-u imaju izrazite poteškoće zbog smanjivanja kvalitete i dostupnosti javnih usluga (škola, vrtića, javnog prijevoza, knjižnica i slično), koje se javljaju zbog sve veće depopulacije ruralnih područja.

voljstvo obiteljskim životom, manja izloženost obiteljskim stresorima) u zajednicama s nižim indeksom razvijenosti nego što je slučaj u općinama s boljim razvojnim pokazateljima.

Sam konstrukt kvalitete života obitelji teško je jednoznačno odrediti. On je operacionaliziran na različite načine u pojedinim istraživačkim i teorijskim radovima. Temeljem postavki Bronfenbrennerove ekološke teorije i teorije sustava (Wagner Jakob, 2008.; White, Klein i Martin, 2015.; Janković, 2004.) možemo reći da kvalitetu života obitelji određuje kvaliteta međusobnih interakcija među članovima obitelji (unutar podsustava roditelj – dijete, bračnog podsustava te podsustava braće i sestara), kvaliteta odnosa obitelji s okolinom te obilježja okruženja (uže i šire zajednice) u kojoj obitelj živi.

Pojam kvalitete života općenito u sebi objedinjuje različite konstrukte. Prema definiciji Eurostata (2015.), kvaliteta se života promatra kroz sljedećih osam dimenzija: materijalni uvjeti života, radna aktivnost (plaćena i neplaćena), zdravlje, dostupnost obrazovanja, kvaliteta slobodnog vremena i povezanost s okolinom, ekonomska i fizička sigurnost, upravljanje resursima i ljudska prava, kvaliteta prirodnog i životnog okoliša te osobna procjena životnog zadovoljstva i dobiti (Eurostat, 2015.).

Kada je u pitanju način operacionalizacije pojma kvalitete obiteljskog života u istraživačke svrhe, pregled literature pokazuje da su mnogi istraživački radovi posvećeni ispitivanju različitih dimenzija kvalitete života obitelji suočenih sa specifičnim teškoćama (Giné i sur., 2013.; Hoffman i sur., 2006.; Hu i sur., 2011.), pri čemu se konstrukt kvalitete života obitelji određuje kroz sljedeće indikatore: stambeno i ekonomsko blagostanje, kvaliteta obiteljskih interakcija, roditeljske vještine, emocionalna dobit pojedinca, dostupnost podrške/servisa u zajednici, socijalna uključenost i participacija u životu zajednice.

U istraživanju Garrisona (2008.) kvaliteta života ruralnih obitelji promatrana je prema prebivalištu, spolu, dobi, rasi, bračnom statusu, veličini / broju članova obitelji, zaposlenju, uvjetima stanovanja, obiteljskim prihodima te procjeni subjektivne dobiti članova obitelji.

Sumirajući navedeno, može se zaključiti da je kvaliteta života obitelji višedimenzionalan konstrukt koji u sebi objedinjuje različite aspekte procjene subjektivne dobiti (zadovoljstvo životom, doživljaj uključenosti u zajednicu i slično), ali i procjene objektivnih uvjeta života (ekonomski prihodi, uvjeti stanovanja, infrastruktura mjesta, dostupnost različitih usluga i servisa). Takvo je definiranje kvalitete života najsveobuhvatnije, te je stoga korišteno i u istraživanju u ovom radu.

Kada je riječ o određenju kvalitete života ruralnih obitelji, autor Auh (2005.) napominje da je još ne tako davno u literaturi prevladavalo pojednostavljivano i stereotipno prikazivanje ruralnih obitelji kao stabilnih, kohezivnih, statičnih zajednica s izraženom usmjerenošću na tradicionalne vrijednosti, s jakim međugeneracijskim vezama i visokim stupnjem ekonomske samostalnosti (Auh, 2005.). U takvoj idiličnoj viziji na ruralne se obitelji gledalo kao na pripadnike sredina u kojima se stanovnici

međusobno poznaju, spremni su pomoći jedni drugima, usmjereni su na zajedničko privređivanje i očuvanje prirodnih resursa (Auh, 2005.). Pri tome se zanemarivalo da ruralni kontekst nije jednoznačan pojam te da je život u ruralnim prostorima popraćen različitim dinamičnim promjenama, specifičnim za pojedina razdoblja socioekonomskog i povijesnog razvoja. Promjene načina života u ruralnim prostorima intenzivno su prisutne u posljednjih dvadesetak godina kako u svijetu tako i kod nas (Auh, 2005.; Trussell i Shaw, 2009.; Smith i Tickamyer, 2011.; Župančić, 2000.; Žutičić i sur., 2010.). U posljednjih desetak godina procjena kvalitete života ljudi na selu najčešće se koristi kao indikator životnih uvjeta i stupnja razvoja određenog ruralnog prostora, pri čemu se podizanje kvalitete života povezuje s poboljšanjem životnih uvjeta, uz istovremeno uvažavanje subjektivne procjene kvalitete života, koja nužno ne mora biti posljedica objektivnih životnih uvjeta seoskog stanovništva (D'Agostini i Fantini, 2008.). Novi pogled na ruralni kontekst pokazuje tendenciju promatranja ruralnih područja iz šire te naglašenije humanističke perspektive. Tako se u politici ruralnog razvoja EU-a za razdoblje 2007. – 2013. napušta tradicionalna strategija razvoja poljoprivrednih gospodarstava, a zastupa se koncept kvalitete života, održivog razvoja i ekonomske diversifikacije (Brauer i Dymitrow, 2014.).

S obzirom da u Hrvatskoj do sada nije bilo sustavnijeg pristupa istraživanju kvalitete života obitelji u ruralnim sredinama, ovaj rad usmjeren je na sagledavanje različitih odrednica kvalitete života obitelji koje žive na ruralnim prostorima različito razvijenih općina Sisačko-moslavačke županije. Fokus je istraživačkog interesa na Sisačko-moslavačkoj županiji jer je to geografsko-administrativno područje RH-a koje može dobro ilustrirati primjer ruralnih područja u kojima na relativno malom prostoru postoje općine različitog stupnja razvijenosti. Naime pojedini dijelovi Sisačko-moslavačke županije bili su prije dvadesetak godina direktno izloženi ratnim razaranja, te posljedično značajnim migracijskim kretanjima, demografskim, društvenim i socioekonomskim promjenama, što je dovelo do neujednačenog razvoja pojedinih općina te županije (Braičić i Lončar, 2011.). U uzorak su stoga odabrane četiri općine prema kriteriju različite razvijenosti: dvije općine predstavljaju prosječno razvijene ruralne sredine bez iskustva ratnih stradanja, dok su druge dvije u rangu potpomognutih područja s indeksom razvijenosti ispod 50% prosjeka Hrvatske i s iskustvom rata. Prosječno su razvijene općine Lipovljani i Velika Ludina, s indeksom od 81,90%, odnosno 92,75% prosjeka Hrvatske, dok je u potpomognutim općinama Dvoru i Hrvatskoj Dubici indeks razvijenosti tek 38,59%, odnosno 46,67% (Ocjenjivanje i razvrstavanje jedinica lokalne samouprave prema razvijenosti, 2013.). Osim toga uzeta dva para ruralnih općina međusobno su najbližnja u županiji s obzirom na regionalna i razvojna obilježja te je time ojačana mogućnost komparacije. Hrvatska Dubica i Dvor pripadaju mikroregiji Hrvatskog Pounja sa sličnom dinamikom ratnih događanja, dok su općine Lipovljani i Velika Ludina tipične općine Moslavine koje nisu bile pogođene ratom. Na taj način obuhvaćeni su i utjecaji mikroregije, koji često oblikuju život pojedine ruralne sredine. Unatoč velikim razlikama u indeksu razvijenosti, moslavačke su općine ipak u međupopisnom razdoblju između 2001. i 2011. godine izgubile nešto više stanovništva (npr. općina Velika Ludina 7,28%, a općina Lipovljani čak 15,75%). U odnosu na njih Dvor i Hrvatska Dubica izgubili su nešto manje stanovništva, i to 3% Dvor te značajnih 10,76% Hrvatska Dubica. Što se strukture stanovništva tiče, moslavačke su općine etnički značajno homogenije, sa



87,47% hrvatskog stanovništva u općini Lipovljani i čak 98,06 u općini Velika Ludina. Općine Pounja očekivano su heterogenije, s tek 25% hrvatskog stanovništva u općini Dvor i 75% u Hrvatskoj Dubici.

S obzirom da je poznato da u ruralnom prostoru obitavaju različiti tipovi obitelji koji mogu imati specifične potrebe, ali i različitu kvalitetu života (ovisno o svojoj strukturi, socioekonomskim čimbenicima i drugim obilježjima), u ovom je radu posebna pažnja posvećena usporedbi različitih aspekata kvalitete života nukleusnih i proširenih obitelji. Naime u istraživanje se krenulo od hipoteze da je upravo obiteljska struktura jedan od faktora koji u bitnome može doprinijeti razlikovanju kvalitete života ruralnih obitelji, osobito vezano uz dostupnost različitih aspekata obiteljske potpore i uz socioekonomske čimbenike funkcioniranja obitelji. Osim toga, uvažavajući rezultate dosadašnjih istraživanja koji ukazuju da je participacija na tržištu rada jedan od bitnih čimbenika koji određuje ostale aspekte kvalitete života pojedinaca i obitelji (Šverko, Maslić Seršić i Galešić, 2004.; Šverko, Galić i Maslić Seršić, 2006.), drugi dio istraživačkog zadatka usmjeren je na razlikovanje pojedinih aspekata kvalitete života ruralnih obitelji sa i bez zaposlenog člana.

## 2. Metodologija

### 2.1. Opis uzorka

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 390 ispitanika, od čega 30% muških (N=116) i 70% ženskih ispitanika (N=270). U istraživanju je korišten prigodan tip uzorka. S obzirom na fokus istraživanja, u njega su uključeni roditelji djece osnovnoškolske dobi koja pohađaju školu u nekoj od navedenih općina Sisačko-moslavačke županije: Dvor, Hrvatska Dubica, Velika Ludina i Lipovljani. Izbor te skupine ispitanika bio je određen činjenicom da se radi o ispitanicima koji s obzirom na dob i obiteljski status čine, u najužem smislu riječi, najvitalniju proizvodnu i reproduktivnu skupinu stanovništva tog kraja.

Podaci o omjeru zastupljenosti ispitanika prema općinama pokazuju da su u istraživanje bila uključena 124 ispitanika iz općine Dvor (32%), 93 ispitanika iz općine Hrvatska Dubica (24%), 71 ispitanik iz općine Velika Ludina (18%) te 102 ispitanika iz općine Lipovljani (26%). Prema prethodno opisanim kriterijima, 56% od ukupnog uzorka ispitanika živi u općinama s indeksom razvijenosti ispod 50% prosjeka Hrvatske (N = 217), a 44% u općinama s indeksom razvijenosti većim od 75% prosjeka Hrvatske (N = 173). Čak 22,7% ispitanika ima osnovnu školu (N = 86) kao završni stupanj obrazovanja, a njih 6,3% (N = 24) ima završeno više obrazovanje. Većina ispitanika ima završenu trogodišnju (33,8%), odnosno četverogodišnju srednju školu (37,2%), što se u određenoj mjeri podudara s prosjekom obrazovne strukture županije, pri čemu srednjoškolsko obrazovanje ima 25%, a visoko obrazovanje 5,18% stanovništva (Državni zavod za statistiku, DZS, 2014.). Ispitanici imaju u prosjeku 40,28 godina (SD = 6,618), a u svojoj lokalnoj zajednici žive prosječno 25 godina (SD = 13,623), što predstavlja nešto mlađu prosječnu dob u odnosu na opću populaciju u



Sisačko-moslavačkoj županiji, čiji je prosjek starosti 43 godine (a za RH 41,7) prema popisu iz 2011. godine.

## **2.2. Postupak prikupljanja i obrade podataka**

Istraživanje je provedeno kroz anketiranje roditelja, koji su pismenim putem obaviješteni o svrsi i cilju istraživanja te su zamoljeni za suradnju popunjavanjem ankete. Pri tome je naglašeno da je sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno i anonimno.

Sam istraživački postupak uključivao je u pripremnom koraku kontaktiranje osnovnih škola na području navedenih četiriju općina Sisačko-moslavačke županije te dobivanje suglasnosti ravnatelja i spremnosti na suradnju razrednika svih razrednih odjeljenja u provođenju istraživanja. U prvom koraku istraživanja zamolilo se razrednike da učenicima podijele omotnice u kojima su se nalazili anketa i popratno pismo za roditelje s informacijama o istraživanju i molbom za suradnju. Ukoliko se radilo o djeci čija braća ili sestre pohađaju istu školu, omotnica je predana samo jednom, najstarijem djetetu u obitelji. U popratnom pismu roditelji su zamoljeni da, ukoliko žele sudjelovati u istraživanju, ispune upitnik u roku od tri dana te da ga potom vrate u školu u zatvorenoj omotnici. Svim je roditeljima osigurana anonimnost te dobrovoljnost sudjelovanja u istraživanju. Također, dana im je mogućnost da u bilo kojem trenutku odustanu od istraživanja, da po potrebi zatraže dodatna pojašnjenja te da, ukoliko žele, budu upoznati s rezultatima istraživanja. Odaziv roditelja u svim školama bio je 46%, od čega je najveći odaziv bio u Hrvatskoj Dubici, i to 65%, zatim u Dvoru 47%, a najmanji je odaziv bio u općinama Velika Ludina (38%) i Lipovljani (26%).

Za unos i obradu podataka korišten je programski paket SPSS, namijenjen statističkoj analizi podataka. U obradi podataka korištene su metode deskriptivne statistike te uz njih faktorska analiza i testovi razlika (t-test, Hi-kvadrat test i Mann-Whitney test).

## **2.3. Mjerni instrument**

Kao mjerni instrument u istraživanju je korišten upitnik koji je konstruiran za potrebe šireg istraživanja o kvaliteti života i procjeni razvijenosti zajednica u razvojno ugroženim zajednicama u Hrvatskoj (Miljenović, 2015.). Upitnik se sastoji od ukupno 62 pitanja zatvorenog i otvorenog tipa. Pitanjima su obuhvaćene sociodemografske karakteristike ispitanika (spol, dob, narodnost, stupanj obrazovanja, bračni status), struktura obitelji, radni status, materijalni i stambeni status obitelji, percepcija o poteškoćama u obrazovanju djece, procjena zdravstvenog stanja i dostupnosti zdravstvenih usluga, procjena kvalitete odnosa u obitelji, zadovoljstvo ispitanika pojedinim aspektima života, percepcija razvijenosti općine, percepcija dostupnosti usluga, percepcija izraženosti različitih socijalnih rizika u lokalnoj zajednici te percepcija kvalitete međuljudskih odnosa u zajednici.

### 3. Rezultati

U prvom dijelu prikazani su podaci o obilježjima obitelji ispitanika uključenih u kasniju analizu. U tablici 1. prikazana je tako zastupljenost ispitanika s obzirom na strukturu obitelji, zaposlenost člana obitelji te razvijenost općine u kojoj obitelj živi. S obzirom da je zastupljenost poduzorka jednoroditeljskih obitelji u ukupnom uzorku prilično mala (svega 9%) te da značajan dio samohranih roditelja živi u kućanstvu s nekim drugim članom proširene obitelji (obično sa svojim roditeljima), u daljnjoj analizi promatrane su razlike u strukturi obitelji samo između dvaju preostalih tipova obiteljske strukture (nukleusne/dvoroditeljske obitelji i proširene obitelji).

Tablica 1.

Struktura uzorka prema razvijenosti općine, strukturi obitelji i zaposlenosti u obitelji

Općina prema stupnju razvijenosti	N	%
Nerazvijena općina	217	56
Razvijena općina	173	44
UKUPNO	390	100
Struktura obitelji	N	%
Jednoroditeljske obitelji	36	9
Nukleusne/dvoroditeljske obitelji	232	61
Proširene obitelji	118	30
UKUPNO	386	100
Postoji li zaposlen član u obitelji	N	%
Da	238	63
Ne	142	37
UKUPNO	380	100

Dobiveni rezultati istraživanja pokazali su da nema razlika u udjelima nukleusnih i proširenih obitelji s obzirom na razvijenost općine. Očekivano, razlike su se pojavile u zastupljenosti obitelji s obzirom na kriterij zaposlenosti, pri čemu je utvrđeno da su obitelji sa zaposlenim članom daleko manje prisutne u slabije razvijenim općinama u odnosu na razvijenije općine ( $\chi^2 = 58,551$ ;  $df = 1$ ;  $p < 0,001$ ). U prilog navedenim razlikama govori podatak da u nerazvijenim općinama u čak 54,5% obitelji niti jedan član ne prima plaću, dok u razvijenim općinama bilježimo 16,4% takvih obitelji.

Razlike u zastupljenosti obitelji sa i bez zaposlenog člana nisu utvrđene s obzirom na strukturu obitelji (nukleusne i proširene obitelji).

#### 3.1. Socioekonomski položaj obitelji

Kao indikatori socioekonomskog statusa korišteni su tipovi dohodaka, pri čemu su određene dvije skupine. U aktivne dohotke ubrojeni su plaća, stipendija i mirovina, koje su izravno povezane s radom i uključenosti u sustav obrazovanja. Socijalna pomoć, doplatak za pomoć i njegu, osobna invalidnina, naknada za nezaposlenost i dječji doplatak uvršteni su u skupinu socijalnih transfera, čija je izravna funkcija smanjenje rizika od siromaštva. Osim toga korištena je procjena pokrivenosti osobnih

potreba dohodcima kućanstva te iskustvo s nemogućnošću podmirivanja osnovnih troškova života (stanarina, režije, kredit, obuća i odjeća te hrana).

Razlike s obzirom na razvijenost općine očekivano se pojavljuju u tipu dohotka koje obitelj prima, pa je tako značajno manje aktivnih dohodaka u nerazvijenim općinama (N = 209; M = 0,76; SD = 0,607) nego u razvijenim, gdje u prosjeku jedna obitelj prima barem jedan aktivni dohodak (N = 171; M = 1,05; SD = 0,507) (t = -5,092; df = 377,84; p < 0,001).

Obitelji u nerazvijenim općinama imaju pak više socijalnih transfera (N = 217; M = 0,54; SD = 0,63) u odnosu na obitelji u razvijenim općinama (N = 173; M = 0,33; SD = 0,551) (t = 3,423; df = 384,76; p < 0,005). Očekivane su i razlike u subjektivnim procjenama materijalnog statusa, gdje roditelji iz nerazvijenih općina procjenjuju da njihovi prihodi uglavnom ne zadovoljavaju potrebe članova kućanstva (N = 211; M = 3,64; SD = 1,176), dok roditelji iz razvijenijih općina procjenjuju da njihovi prihodi uglavnom zadovoljavaju osnovne potrebe članova kućanstva (N = 168; M = 3,08; SD = 1,044) (t = 4,967; df = 372,514; p < 0,001). U procjeni nemogućnosti pokrivanja osnovnih troškova života nisu nađene razlike prema razvijenosti općina, što ukazuje na to da socijalni transferi bar djelomično uspijevaju amortizirati ekonomske teškoće obitelji iz nerazvijenih općina.

Što se tiče razlika u materijalnom statusu obitelji s obzirom na strukturu obitelji, dobiveni podaci pokazuju da se proširene obitelji u odnosu na nukleusne obitelji u većoj mjeri oslanjaju na aktivne dohotke (uključujući mirovine), a manje na socijalne transfere (tablica 2.).

S druge strane, u subjektivnim procjenama materijalnog statusa obitelji, kao i u procjeni nemogućnosti pokrivanja osnovnih troškova života, nisu nađene značajne razlike između nukleusnih i proširenih obitelji.

Tablica 2.

Aktivni dohodci i socijalni transferi u različitim strukturama obitelji

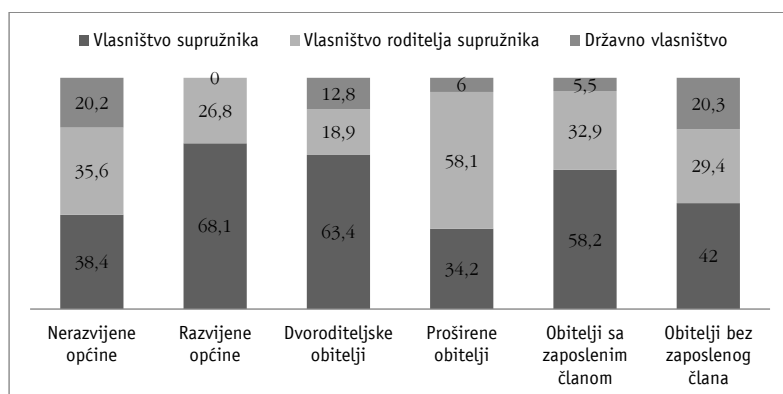
	N	M	SD	Vrijednost t-test
<b>Zastupljenost aktivnih dohodaka</b>				
Nukleusne obitelji	228	0,78	0,519	t = - 4,745; df = 343; p < 0,001
Proširene obitelji	117	1,08	0,604	
<b>Zastupljenost socijalnih transfera</b>				
Nukleusne obitelji	232	0,49	0,638	t = 2,036; df = 276,119; p < 0,05
Proširene obitelji	118	0,36	0,531	

Kada su u pitanju razlike u procjenama socioekonomskog statusa obitelji s obzirom na to ima li obitelj barem jednog zaposlenog člana, rezultati su očekivano pokazali da postoje razlike u procjenama mogućnosti zadovoljavanja potreba obitelji te u iskustvu teškoća s podmirivanjem osnovnih troškova života. Pri tome je utvrđeno da se obitelji bez ijednog zaposlenog člana, unatoč većoj zastupljenosti socijalnih transfera, značajno češće susreću s problemom pokrivanja osnovnih egzistencijalnih potreba u odnosu na obitelji sa zaposlenim članom (t = 5,025; df = 311; p < 0,001).

Osim s dohodovne strane razlike se uočavaju i u stambenom statusu. Kvaliteta života obitelji s obzirom na kriterij vlasništva nad stambenim prostorom pokazala se različitim kod obitelji koje žive u općinama različitog stupnja razvijenosti, kod proširenih i nukleusnih obitelji te kod obitelji sa i bez zaposlenog člana (slika 1.).

Slika 1.

Stambeni status s obzirom na strukturu obitelji, zaposlenost i tip zajednice



Utvrđeno je da u nerazvijenim općinama značajno manje obitelji živi u stambenom prostoru koji je u vlasništvu supružnika, odnosno da značajno više obitelji živi u stambenom prostoru koji je u vlasništvu države ( $\chi^2 = 54,668$ ;  $df = 6$ ;  $p < 0,001$ ). Tu treba napomenuti da su dobivene razlike očekivane kada se uzme u obzir da pravo stanovanja u stambenim prostorima u državnom vlasništvu uglavnom koristi doseljeno stanovništvo iz Bosne i Hercegovine nakon 1995. godine, koje je većinski zastupljeno upravo u nerazvijenim općinama Sisačko-moslavačke županije.

Razlike u stambenom statusu obitelji uočene su i prema kriteriju strukture obitelji, pri čemu je utvrđeno da značajno veći broj trogeneracijskih obitelji živi u stambenom prostoru u vlasništvu roditelja supružnika ( $\chi^2 = 57,134$ ;  $df = 6$ ;  $p < 0,001$ ).

Također se pokazalo da značajno manji broj obitelji bez zaposlenog člana posjeduje stambeni prostor u kojem živi u odnosu na obitelji sa zaposlenim članom ( $\chi^2 = 27,552$ ;  $df = 6$ ;  $p < 0,001$ ), što ukazuje na njihove smanjene financijske mogućnosti.

Uz navedene razlike u vlasništvu nad stambenim prostorom, ispitanici su procjenjivali i kvalitetu stambenog prostora i njegove različite nedostatke, kao što su skučenost prostora s obzirom na broj članova obitelji, vlaga u prostoru, poteškoće sa zagrijavanjem, dotrajalost namještaja i ruševan stambeni prostor. Razlike se ponovno potvrđuju na jednak način s obzirom na razvijenost općine i status člana obitelji na tržištu rada, dok istovremeno kod roditelja iz nukleusnih i proširenih obitelji nisu nađene razlike u procjeni kvalitete stanovanja (tablica 3.).

Tablica 3.

Procjena stambenih problema prema kriteriju razvijenosti općine i zaposlenosti u obitelji

PROCJENA STAMBENIH PROBLEMA	N	M	SD	Vrijednost t-test
<b>Razlike prema kriteriju razvijenosti općine</b>				
Obitelji u nerazvijenim općinama	198	2,24	1,107	t = 2,243; df = 361; p < 0,05
Obitelji u razvijenim općinama	165	1,98	1,104	
<b>Razlike prema kriteriju zaposlenosti u obitelji</b>				
Obitelji bez zaposlenih članova	130	2,5	1,282	t = 5,158; df = 357; p < 0,001
Obitelji s barem jednim zaposlenim članom	229	1,91	0,882	

### 3.2. Procjena obrazovnih mogućnosti djece

Život u određenoj ruralnoj zajednici može se odraziti i na različite obrazovne mogućnosti djece i mladih, koje nerijetko definiraju njihove kasnije perspektive na tržištu rada i ekonomsku samostalnost (Rumberger, 2011.; Europska mreža za ruralni razvoj, 2012.). U ovom istraživanju roditelji djece osnovnoškolske dobi procjenjivali su koliko se često susreću s određenim preprekama u njihovu obrazovanju. Obrazovne su prepreke svrstane u dvije skupine koje su potvrđene faktorskom analizom s uključenom Varimax rotacijom (tablica 4.). Pri tome su dobivena dva faktora koja objašnjavaju 64,94% varijance.

Tablica 4.

Faktorska struktura za percipirane prepreke u obrazovanju

OBRAZOVNE PREPREKE	FAKTOR 1 Strukturalno uvjetovane prepreke (35,95%)	FAKTOR 2 Prepreke u adaptaciji djeteta u školski sustav (28,99%)
Udaljenost mjesta obrazovanja	,896	
Troškovi puta	,940	
Troškovi smještaja	,901	
Troškovi knjiga i pribora	,593	
Problemi u odnosu djeteta s vršnjacima		,721
Problemi u odnosu djeteta s nastavnicima		,773
Problemi u usvajanju i razumijevanju gradiva		,802
Problemi povezani sa školskim uspjehom		,722

Dobiveni rezultati pokazuju da prema svim promatranim kriterijima (razvijenost općine, struktura obitelji, zaposlenost u obitelji) nisu utvrđene razlike u percepciji prepreka u adaptaciji djeteta u školski sustav. Prosječni se odgovori kreću oko 1,5, što znači da ispitanici taj tip prepreka uglavnom ne doživljavaju problematičnim. Strukturalne su prepreke slično percipirane, uglavnom kao one koje ne predstavljaju problem u općinama s različitim stupnjem razvijenosti, kao ni u obiteljima s različitom strukturom, iako su prosječni odgovori nešto viši i kreću se oko 2,3 u svim poduzorcima. Ipak, razlike su se očekivano pojavile s obzirom na kriterij zaposleno-

sti člana obitelji. Tako je utvrđeno da obitelji u kojima nema zaposlenog člana više izvještavaju o strukturalnim preprekama ( $N = 130$ ;  $M = 2,57$ ;  $SD = 1,063$ ) u odnosu na obitelji gdje barem jedan član radi ( $N = 229$ ;  $M = 2,17$ ;  $SD = 0,954$ ) ( $t = -3,578$ ;  $df = 244,968$ ;  $p < 0,001$ ).

### 3.3. Kvaliteta obiteljskih odnosa

Kvalitetu života obitelji u značajnoj mjeri određuje kvaliteta interakcija među članovima. U ovom istraživanju ispitanici su procjenjivali kvalitetu obiteljskih odnosa kroz sedam različitih dimenzija obiteljskog funkcioniranja: čestina i način komunikacije, uzajamna pomoć, količina zajedničkog vremena, razumijevanje, podrška i poštivanje osobnih sloboda, pri čemu je Cronbachov alfa iznosio 0,904, ukazujući na dobru pouzdanost odabranih čestica u ukupnoj procjeni kvalitete obiteljskih odnosa. Ukupna procjena kvalitete obiteljskih odnosa izračunata je kao prosječna vrijednost navedenih dimenzija. Ukupne procjene na razini čitavog uzorka vrlo su visoke ( $N = 366$ ;  $M = 4,14$ ;  $SD = 0,826$ ), što ukazuje na visok stupanj zadovoljstva kvalitetom obiteljskih odnosa kod svih roditelja u ovom istraživanju. Zanimljiv je nalaz ovog istraživanja koji pokazuje da roditelji koji žive u nerazvijenim općinama i roditelji iz obitelji koje nemaju ni jednog zaposlenog člana svoje obiteljske odnose procjenjuju još boljima (tablica 5.), dok kod različitih struktura obitelji (nukleusne i proširene obitelji) razlike u toj procjeni nisu nađene. Očito je da se kvaliteta obiteljskih odnosa pokazuje kao snažan zaštitni faktor i izvor zadovoljstva kod ruralnih obitelji s nižim socioekonomskim statusom.

Tablica 5.  
Razlike u procjenama kvalitete obiteljskih odnosa

KVALITETA OBITELJSKIH ODNOSA	N	M	SD	Vrijednosti t-testa
<b>Razlike prema kriteriju razvijenosti općine</b>				
Nerazvijene općine	200	4,27	0,768	$t = 3,364$ ; $df = 364$ ; $p < 0,05$
Razvijene općine	166	3,98	0,867	
<b>Razlike prema kriteriju zaposlenosti u obitelji</b>				
Obitelji bez zaposlenih članova	130	4,25	0,889	$t = -2,084$ ; $df = 361$ ; $p < 0,05$
Obitelji s barem jednim zaposlenim članom	233	4,07	0,784	

### 3.4. Prisutnost različitih teškoća/stresora u obitelji

Pri procjeni različitih dimenzija obiteljskog funkcioniranja ispitanici su osim procjene zadovoljstva kvalitetom obiteljskih odnosa procjenjivali i iskustvo izloženosti članova obitelji različitim stresorima i teškoćama u funkcioniranju obitelji. Obiteljski stresori podijeljeni su na vanjske i unutarnje stresore, pri čemu ta dva faktora objašnjavaju ukupno 43,89% varijance (tablica 6.).

Tablica 6.  
Faktorska struktura obiteljskih stresora

STRESORI U OBITELJI	Unutarnji stresori (28,16%)	Vanjski stresori (15,74%)
Verbalni sukobi	,617	
Alkoholizam	,417	
Fizički napadi	,446	
Nerazumijevanje	,636	
Izolacija jednog ili više članova	,633	
Nedostatak komunikacije	,756	
Zatvaranje člana od drugih	,772	
Nevoljkost da pomognu jedni drugima	,597	
Izrazit autoritet nekoga	,500	
Siromaštvo		,755
Bolest nekog člana		,717
Nezaposlenost		,775

Procjene su pojavljivanja unutarnjih stresora na razini uzorka iznimno niske ( $N = 366$ ;  $M = 1,3$ ;  $SD = 0,313$ ), dok su nešto više kad je riječ o vanjskim stresorima ( $N = 366$ ;  $M = 1,71$ ;  $SD = 0,58$ ).

Ipak, razlike se među različitim tipovima obitelji pojavljuju isključivo u procjeni utjecaja vanjskih stresora, što je uvelike povezano sa socioekonomskim statusom. Tako obitelji bez zaposlenih članova više ističu te probleme ( $N = 130$ ;  $M = 2,02$ ;  $SD = 0,563$ ) u odnosu na obitelji u kojima barem jedan član radi ( $N = 233$ ;  $M = 1,54$ ;  $SD = 0,514$ ) ( $t = -8,205$ ;  $df = 361$ ;  $p < 0,001$ ). S obzirom da je najveći broj nezaposlenih ispitanika u nerazvijenim zajednicama, iste su razlike potvrđene i s obzirom na razvijenost općina. Tako su procjene vanjskih stresora značajno više u nerazvijenim općinama ( $N = 201$ ;  $M = 1,79$ ;  $SD = 0,58$ ) u odnosu na obitelji u razvijenim općinama ( $N = 165$ ;  $M = 1,62$ ;  $SD = 0,567$ ) ( $t = 2,815$ ;  $df = 364$ ;  $p < 0,05$ ). Razliku u faktoru vanjskih stresora čine stresori siromaštva i nezaposlenosti te bolest u obitelji kao treća čestica u tom faktoru.

Tablica 7.  
Prisutnost bolesti u različitim tipovima obitelji

PRISUTNOST BOLESTI	N	M	SD	Vrijednosti t-testa
<b>Razlike prema kriteriju strukture obitelji</b>				
Nukleusne obitelji	216	1,58	0,677	$t = -2,252$ ; $df = 325$ ; $p < 0,05$
Proširene obitelji	111	1,77	0,726	
<b>Razlike prema kriteriju zaposlenosti u obitelji</b>				
Obitelji bez zaposlenih članova	126	1,83	0,791	$t = -3,143$ ; $df = 211,67$ ; $p < 0,05$
Obitelji s barem jednim zaposlenim članom	232	1,57	0,627	

Kada je u pitanju zdravstveni status članova obitelji, rezultati istraživanja pokazuju da je bolest u obitelji prisutniji stresor kod proširenih obitelji u odnosu na nukleusne obitelji, što je očekivano s obzirom na stariju životnu dob ukućana u proširenim obiteljima. Lošiji je zdravstveni status također procijenjen kod obitelji koje nemaju ni jednog zaposlenog člana u odnosu na obitelji sa zaposlenim članom, što upućuje na



povezanost niskog socioekonomskog statusa i lošijeg zdravstvenog statusa obitelji te ukazuje na pojavu kumulativnog efekta siromaštva i drugih stresora (tablica 7.). S druge strane, ovim istraživanjem nisu potvrđene statistički značajne razlike u prisutnosti bolesti između obitelji koje žive u općinama različite razvijenosti.

### 3.5. Socijalna mreža i socijalna podrška obitelji u ruralnom prostoru

Kada je u pitanju procjena kvalitete interakcija između članova uže i šire obitelji, rezultati istraživanja pokazuju da ispitanici u ruralnom prostoru zadržavaju bliske odnose s članovima uže i šire obitelji. Iz tablice 8. vidljivo je da obitelji u nerazvijenim općinama rjeđe održavaju kontakte s članovima bliže obitelji (roditeljima, braćom/sestrama ili bakama i djedovima) te s rođacima u odnosu na razvijenije općine, gdje se te veze jače njeguju.

Slično prethodnom, obitelji u kojima je barem jedan član zaposlen češće održavaju kontakte s članovima bliže obitelji s kojima ne žive te s ostalim rođacima, dok su kod obitelji u kojima nitko ne radi uslijed ekonomskih razloga te dimenzije socijalne mreže slabije izražene.

Proširene obitelji u odnosu na nukleusne također održavaju intenzivnije kontakte s rodbinom i članovima bliže obitelji s kojima ne žive u istom kućanstvu. U pogledu učestalosti kontakata s prijateljima nisu utvrđene razlike između proširenih i nukleusnih obitelji ni između obitelji sa i bez zaposlenog člana.

Tablica 8.

Rezultati Mann-Whitney testa za razlike u socijalnoj mreži s obzirom na tip obitelji (niži rang označavao je blizinu odgovorima koji su se odnosili na veću čestinu susreta/kontakata)

TIP OBITELJI	N	Srednji rang	Mann-Whitney U	p
<b>Razlike u čestini susreta s članovima bliže obitelji</b>				
Obitelji u nerazvijenim općinama	185	188,45	12127,500	< 0,005
Obitelji u razvijenim općinama	161	156,33		
Obitelji sa zaposlenim članom	226	156,63	9746,500	< 0,001
Obitelji bez zaposlenih članova	118	202,90		
Nukleusne obitelji	208	168,21	8797,000	< 0,005
Proširene obitelji	106	136,49		
<b>Razlike u čestini susreta s rođacima</b>				
Obitelji u nerazvijenim općinama	175	180,41	11653,500	< 0,05
Obitelji u razvijenim općinama	159	153,29		
Obitelji sa zaposlenim članom	224	159,51	10530,000	< 0,05
Obitelj bez zaposlenih članova	108	181,00		
Nukleusne obitelj	205	159,82	8647,500	< 0,05
Proširene obitelj	99	137,35		
<b>Razlike u čestini susreta s prijateljima</b>				
Obitelji u nerazvijenim općinama	187	155,43	11487,000	< 0,05
Obitelji u razvijenim općinama	160	195,71		

Procjena dostupnosti različitih izvora socijalne podrške važan je indikator kvalitete interakcija obitelji s okolinom. Kvaliteta socijalne podrške mjerila se u ovom istraživanju kroz procjenu broja različitih izvora podrške na koju ispitanici mogu računati u pogledu emocionalne podrške (razgovor, savjet i društvo za slobodno vrijeme) i instrumentalne podrške (financijska pomoć i pomoć u kućanstvu). Također, ispitivale su se razlike u tome koliko u pružanju podrške sudjeluju različiti izvori: obitelj, prijatelji, susjedi i institucije. Na razini cijelog uzorka pokazalo se da je obitelj najčešći izvor podrške, koji se angažira u trima od pet različitih situacija ( $SD = 1,254$ ), dok su prijatelji, susjedi i institucije percipirani kao rjeđi izvor podrške. Što se tiče vrsta socijalne podrške, ispitanici prosječno za svaki od dvaju tipova socijalne podrške imaju na raspolaganju po jedan izvor, s time da je nešto više izvora emocionalne podrške ( $M = 1,34$ ;  $SD = 0,689$ ) nego instrumentalne ( $M = 1,18$ ;  $SD = 0,567$ ).

Razlike u procjeni dostupnosti različitih vrsta podrške nisu utvrđene prema kriteriju različitih struktura obitelji. Ispitanici koji žive u zajednicama s različitim stupnjem razvijenosti razlikuju se jedino u procjeni broja situacija u kojima mogu računati na podršku obitelji. Sukladno ranijim nalazima o slabijim kontaktima stanovnika manje razvijenih općina s članovima bliže i šire obitelji, i tu se pokazalo da obitelj manje sudjeluje u pružanju podrške ( $M = 3,16$ ;  $SD = 1,217$ ) nego što je to slučaj u razvijenijim zajednicama, gdje obitelj u prosjeku pruža podršku za četiri od pet situacija ( $M = 3,54$ ;  $SD = 1,268$ ) ( $t = -2,914$ ;  $df = 358$ ;  $p < 0,005$ ).

Razlike su među obiteljima uočljivije s obzirom na to imaju li nekoga od članova obitelji na tržištu rada, pa tako obitelji koje imaju nekog zaposlenog procjenjuju da se mogu osloniti na više izvora podrške u različitim situacijama te da imaju na raspolaganju veći broj izvora emocionalne podrške. Također, ispitanici iz obitelji sa zaposlenim članom percipiraju da im obitelj predstavlja značajno veći izvor podrške u različitim situacijama u odnosu na ispitanike iz obitelji bez zaposlenih članova (tablica 9.).

Tablica 9.  
Razlike u dobivenoj vrsti i izvorima podrške

PROCJENA PODŠKE	Obitelji bez zaposlenih članova (N = 133)		Obitelji s barem jednim zaposlenim članom (N = 230)	
	M	SD	M	SD
<b>Prosječan broj izvora podrške u različitim situacijama</b>	1,18	0,556	1,31	0,575
<i>t-test</i>	$t = 2,063$ ; $df = 363$ ; $p < 0,05$			
<b>Prosječan broj izvora emocionalne podrške</b>	1,23	0,629	1,39	0,685
<i>t-test</i>	$t = 2,197$ ; $df = 361$ ; $p < 0,05$			
<b>Prosječan broj situacija u kojima obitelj pruža podršku</b>	3,09	1,377	3,47	1,164
<i>t-test</i>	$t = 2,606$ ; $df = 230,750$ ; $p < 0,05$			

### 3.6. Odnos prema lokalnoj zajednici

Sudjelovanje u lokalnoj zajednici mjerili smo kroz nekoliko indikatora: članstvo u lokalnoj udruzi, sudjelovanje u dobrotvornoj akciji, javnoj akciji, pokretanje akcije u zajednici, sudjelovanje u akcijama prema političkim tijelima (u posljednje dvije godine) i sudjelovanje u lokalnim i državnim izborima u posljednje četiri godine kao glasač ili kao kandidat. Ukupna aktivnost mjerena je kroz zbroj navedenih oblika pojedinačnih sudjelovanja. Na razini uzorka ispitanici su prosječno sudjelovali u trima tipovima aktivnosti u zajednici, a između obitelji u razvijenim i nerazvijenim zajednicama te između članova proširenih i nukleusnih obitelji nema razlika. No razlike između obitelji uočavaju se s obzirom na različit status ukućana na tržištu rada. Tako su ispitanici u obiteljima u kojima barem jedan član radi prosječno aktivniji u lokalnoj zajednici ( $N = 233$ ;  $M = 3,26$ ;  $SD = 1,763$ ) u odnosu na obitelji u kojima nitko ne radi ( $N = 140$ ;  $M = 2,79$ ;  $SD = 1,74$ ) ( $t = 2,5$ ;  $df = 371$ ;  $p < 0,05$ ).

Očekivano, obitelji koje žive u nerazvijenijim zajednicama te obitelji u kojima nitko ne radi, ukupno gledajući, procjenjuju razvijenost različitih dimenzija svoje zajednice lošijim ocjenama. Faktorskom strukturom ekstrahirana su dva faktora razvijenosti zajednice, pri čemu prvi označava elemente pod utjecajem okolinskih faktora, a drugi ukupne elemente života u zajednici. Navedena dva faktora ukupno objašnjavaju 60,73% varijance (tablica 10.).

Tablica 10.  
Faktorska struktura dimenzija razvijenosti zajednice

RAZVIJENOST RAZLIČITIH DIMENZIJA ZAJEDNICE	1 FAKTOR Elementi pod utjecajem okolinskih uvjeta (33,88%)	2 FAKTOR Unutarnji elementi života u zajednici (26,85%)
Gospodarstvo	,807	
Kultura	,743	
Status u širem okruženju	,810	
Sigurnost u općini		,764
Okoliš		,734
Demokracija i građanske slobode		,804
Skrb prema ranjivim skupinama		,626
Obrazovanost stanovništva		,520
Infrastruktura	,717	
Kvaliteta života	,792	

Dobiveni rezultati pokazuju da su procjene razvijenosti zajednice u obama faktorima (unutarnji elementi života u zajednici i vanjski uvjetovani elementi života u zajednici) značajno niže kod ispitanika u nerazvijenim općinama i ispitanika koji žive u obiteljima bez zaposlenog člana (tablica 11.). Razlike u procjenama razvijenosti zajednice s obzirom na strukturu obitelji nisu nađene.

Tablica 11.  
Razlike u procjeni razvijenosti zajednice

PROJCENA RAZVIJENOSTI ZAJEDNICE	N	M	SD	Vrijednosti t-testa
<b>Unutarnji elementi života u zajednici</b>				
Nerazvijene općine	202	2,81	0,832	t = -3,471; df = 367; p < 0,005
Razvijene općine	167	3,11	0,819	
Obitelji bez ijednog zaposlenog člana	138	2,06	0,812	t = 5,882; df = 363; p < 0,001
Obitelji s zaposlenim članom	227	2,54	0,733	
<b>Vanjski uvjetovani elementi života u zajednici</b>				
Nerazvijene općine	202	1,97	0,655	t = -11,93; df = 367; p < 0,001
Razvijene općine	167	2,83	0,725	
Obitelji bez ijednog zaposlenog člana	138	2,77	0,961	t = 3,061; df = 230,725; p < 0,005
Obitelji s zaposlenim članom	227	3,06	0,722	

#### 4. Rasprava

U ovom istraživanju ispitivane su razlike u kvaliteti života obitelji s ruralnih prostora Sisačko-moslavačke županije s obzirom na različitu obiteljsku strukturu (nukleusne i proširene obitelji), stupanj razvijenosti lokalne zajednice te faktor participacije na tržištu rada (obitelji sa i bez zaposlenih članova).

Vežano uz promatrane razlike u kvaliteti života nukleusnih i proširenih obitelji rezultati istraživanja pokazali su da u većini promatranih aspekata nisu utvrđene značajne razlike. Ipak, struktura proširene obitelji u odnosu na nukleusnu obitelj pokazala se kao protektivni faktor za bolju kvalitetu života obitelji u kontekstu lakšeg rješavanja stambenog pitanja te veće mogućnosti oslanjanja članova višegeneracijskih obitelji na različite oblike aktivnih dohodaka (uz primanja zaposlenih članova, obiteljski prihod proširenih obitelji obično uključuje i mirovinu starijih ukućana). Također, u ovom se istraživanju pokazalo da upravo proširene obitelji značajno češće održavaju rodbinske kontakte te njeguju snažne socijalne veze, što odgovara tradicionalnom modelu organizacije obiteljskog života koji dominira u ovakvim formama obitelji (Miljenović, 2015.). S druge strane, kao rizični faktor za kvalitetu života u višegeneracijskim obiteljima pokazao se nešto niži zdravstveni status. Naime proširene se obitelji u odnosu na nukleusne obitelji očekivano češće susreću sa zdravstvenim teškoćama svojih starijih članova, što ih čini vulnerabilnijima. To posebice dolazi do izražaja u kontekstu manje dostupnosti i kvalitete zdravstvenih usluga na ruralnim prostorima. Niska razina zdravstvenih usluga navodi se i u drugim izvorima kao jedan od ključnih problema i prepreka razvoju ruralnih sredina općenito (Europska mreža za ruralni razvoj, 2012.; Brauer i Dymitrow, 2014.).

Dobiveni nalazi istraživanja potvrđuju početnu postavku o postojanju značajnih razlika u pojedinim aspektima kvalitete života obitelji koje žive u ruralnim zajednicama različitog stupnja razvijenosti. Rezultati pokazuju da su obitelji koje žive u depri-

viranim, manje razvijenim općinama češće suočene sa situacijama nezaposlenosti, koje kumulativno prate drugi rizici i pokazatelji niskog socioekonomskog položaja obitelji: izraženije teškoće u zadovoljavanju potreba članova kućanstva, značajno veća usmjerenost na korištenje socijalnih transfera i značajno rjeđe vlasništvo nad stambenim prostorom (češće korištenje stanova u državnom vlasništvu), izražene poteškoće u podmirivanju troškova školovanja djece te značajno veća izloženost obitelji vanjskim stresorima (siromaštvo, bolest i nezaposlenost). Navedeni indikatori lošije kvalitete života obitelji u slabo razvijenim ruralnim zajednicama ukazuju na višestruke rizike kojima su te obitelji izložene. Oni upućuju na potrebu za intenzivnijim strateškim djelovanjem, ciljano usmjerenim na smanjivanje rizika i unapređenje uvjeta života upravo te ranjive skupine.

Istovremeno, kada je riječ o kvaliteti života obitelji na ruralnim prostorima, dobiveni rezultati o procjenama zdravstvenog statusa obitelji pokazuju da kod obitelji iz depriviranih sredina u odnosu na razvijenije ruralne sredine nisu potvrđene razlike u zdravstvenom statusu. Nasuprot navedenom, rezultati istraživanja Miljenović (2015.) pokazuju da ispitanici iz nerazvijenih općina procjenjuju svoj zdravstveni status značajno lošijim od ispitanika u razvijenim općinama. Navedeni nekonzistentni istraživački nalazi o (ne)prisutnosti rizika od narušavanja zdravstvenog statusa obitelji koje žive u nerazvijenim ruralnim sredinama upućuju na zaključak da je navedeni aspekt kvalitete života ruralnih obitelji potrebno detaljnije istražiti budućim istraživanjima.

Kada je riječ o razlikama u kvaliteti života između promatranih nerazvijenih i razvijenih ruralnih sredina, zanimljiv je nalaz ovog istraživanja koji ukazuje na to da postoje pozitivni aspekti kvalitete života stanovništva na nerazvijenim ruralnim područjima, a koji se prije svega odnose na očuvanu kvalitetu obiteljskih odnosa. Tako je utvrđeno da upravo ispitanici iz manje razvijenih ruralnih područja Sisačko-moslavačke županije izražavaju veće zadovoljstvo kvalitetom obiteljskih odnosa nego ispitanici čije obitelji žive u razvijenijim ruralnim područjima. Navedeni smjer razlike potvrđen je i u istraživanju Miljenović (2015.), što ukazuje da u okolnostima snažne izloženosti vanjskim stresorima obitelj kao sustav može aktivirati svoje unutarnje resurse, funkciju samoodržanja i prevladavanja kriznih stanja (Janković, 2008.) te da upravo pod utjecajem izloženosti vanjskim rizicima u obiteljima može doći do porasta kvalitete obiteljskih odnosa, do jačanja obiteljske kohezivnosti i otpornosti (Berc, 2012.; Walsh, 2006.; Dučkić i Blažeka Kokorić, 2014.).

Nadalje, nalazi ovog istraživanja potvrđuju da su na promatranim ruralnim prostorima prisutne ne samo kvalitetne interakcije između članova uže obitelji već i čvrste socijalne veze s članovima šire obitelji, s rođacima i prijateljima. Kvalitetne socijalne veze i osjećaj pripadnosti izuzetno su značajan aspekt kvalitete života obitelji u ruralnim zajednicama (Župančić, 2000.; Miljenović, 2015.). Ipak, rezultati ovog istraživanja ukazuju da postoje i određene specifičnosti socijalnih mreža kod ispitanika iz ruralnih zajednica različite razvijenosti. Tako se pokazalo da obitelji koje žive u nerazvijenim općinama na području Sisačko-moslavačke županije održavaju manje kontakata s članovima šire obitelji i rodbinom u odnosu na obitelji iz razvijenih općina. Navedene razlike svakako treba tumačiti kao odraz nedavnih ratnih događanja i migracijskih kretanja na tim prostorima (Mišetić, 2002.), pri čemu je velik dio

srpskog stanovništava iseljen, a dio stanovništva iz Bosne i Hercegovine useljen, uslijed čega su se mnoge obitelji razdvojile, a rodbinske su veze oslabljene ili prekinute (Braičić i Lončar, 2011.; Miljenović i Žganec; 2012.). S obzirom da su upravo nerazvijene općine bile suočene s intenzivnim ratnim razaranja (Braičić, Stiperski i Njegač; 2009.), a posljedično i s većim raseljavanjem ljudi, posljedice toga vidljive su danas i u vidu slabijih socijalnih veza između raseljenih članova obitelji. Tu je zanimljivo naglasiti da iako se obitelji iz nerazvijenih općina rjeđe susreću sa svojim rođacima u odnosu na obitelji u razvijenim zajednicama, istovremeno se intenzivnije susreću, uglavnom na tjednoj razini, s prijateljima u lokalnoj zajednici, što govori o izgradnji novih socijalnih veza u okruženju u kojem obitelj obitava.

Kada su u pitanju procjene dostupnosti različitih izvora i vrsta socijalne podrške, kao i u mnogim ranijim istraživanjima (Leutar, Ogresta, Milić Babić, 2008.; Dobrotić i Laklija, 2012.; Leutar i Oršulić, 2015.), rezultati ovog istraživanja pokazali su da se upravo mogućnost oslanjanja na obitelj percipira kao najznačajniji izvor emocionalne i instrumentalne podrške.

Ipak, u ovom istraživanju nađene su razlike u procjenama dostupnosti podrške od strane članova uže i šire obitelji kod ispitanika iz različito razvijenih općina. Sukladno ranije elaboriranim uzrocima (ratna razaranja, migracijska kretanja stanovništva) koji su doveli do slabije kvalitete socijalnih veza, i ovdje je vidljivo da obitelji iz manje razvijenih općina Sisačko-moslavačke županije procjenjuju da u manjem broju situacija mogu računati na podršku obitelji i rodbine.

Vežano uz promatrane razlike u kvaliteti života obitelji sa i bez zaposlenog člana, ovdje treba naglasiti da su se obitelji koje ne participiraju na tržištu rada pokazale kao najranjivija skupina po pitanju dostupnosti socijalne podrške. Navedene obitelji značajno manje održavaju kontakte s užom obitelji ili rodbinom, manje sudjeluju u aktivnostima lokalne zajednice te iz manjeg broja izvora dobivaju podršku. Generalno, može se zaključiti da njihova ekonomska deprivacija doprinosi i socijalnoj deprivaciji, tj. smanjenoj mogućnosti participacije u različitim socijalnim aktivnostima (Miljenović, 2015.). Položaj im je dodatno otežan smanjenim pristupom formalnom obrazovanju. Naime upravo se kod obitelji bez zaposlenih članova, uz smanjene materijalne, socijalne i kulturne resurse u kućanstvu, izrazito pojavljuju strukturalno uvjetovane prepreke koje otežavaju obrazovanje djece, a samim time dovode i do rizika od međugeneracijske reprodukcije nezaposlenosti i siromaštva (Matković, 2006.). Na dosad navedene nepovoljne aspekte kvalitete života u obiteljima bez zaposlenih članova nadovezuju se i nepovoljnije procjene razvijenosti zajednice (lošiji ekonomski i infrastrukturni aspekti lokalne zajednice, lošija psihosocijalna klima u zajednici, lošija skrb prema ranjivim skupinama i slično).

Zaključno, u tumačenju dobivenih rezultata ovog istraživanja treba naglasiti njegova određena metodološka ograničenja. Prije svega, predstavljeni nalazi dobiveni su na prigodnom uzorku čija priroda ne dozvoljava šire uopćavanje dobivenih rezultata na ruralni prostor Hrvatske. Nadalje, prikupljeni podaci nisu omogućili prikaz i usporedbu pojedinih aspekata kvalitete života doseljeničkih i domicilnih obitelji koje žive na području navedenih četiriju općina Sisačko-moslavačke županije. S obzirom

da su nedavna ratna zbivanja na tim prostorima dovela do značajnih demografskih promjena te do naglašenog zaostajanja u razvoju pojedinih općina, u buduća istraživanja bilo bi vrijedno uključiti upravo i taj aspekt te ponuditi detaljniji prikaz i tumačenje uloge migracija u oblikovanju kvalitete života obitelji na određenom ruralnom prostoru.

Dobiveni rezultati u ovom istraživanju daju nam vrijedne smjernice za unapređenje pojedinih aspekata kvalitete života obitelji koje žive na opisanom ruralnom prostoru te ukazuju na potrebu za daljnjim ulaganjem u revitalizaciju ruralnih krajeva. Kako bi se opisani ruralni prostor učinio atraktivnim za život i boravak stanovništva te kako bi se spriječila njegova depopulacija, nužno je programe ruralnog razvoja u većoj mjeri bazirati na unapređenju kvalitete infrastrukture te na boljoj dostupnosti socijalnih usluga (obrazovanje, zdravstvo). Na to ukazuju i dosadašnja istraživanja, u kojima je potvrđena značajna povezanost između namjere napuštanja sela s procjenom loše kvalitete institucionalne i infrastrukturne opremljenosti naselja, uvjeta zapošljavanja u lokalnom okruženju i loše kvalitete međususjedskih odnosa (Žutić i sur., 2010.).

U strateškim planovima i kreiranju socijalnih politika usmjerenih na revitalizaciju i razvoj ruralnih prostora Hrvatske važne prioritete trebali bi predstavljati povećanje zapošljivosti, uklanjanje strukturalno uvjetovanih prepreka za obrazovanje te bolja distribucija socijalnih i prometnih usluga usmjerena prema obiteljima koje žive u izrazito depriviranim područjima te čiji članovi ne participiraju na tržištu rada. Na taj način potrebno je djelovati u smjeru smanjenja rizika od daljnje depopulacije i međugeneracijske reprodukcije siromaštva, nezaposlenosti i socijalne isključenosti stanovništva na nerazvijenim ruralnim prostorima.

## Literatura

1. Auh, S. (2005). *An investigation of the relationships between quality of life and residential environments among rural families*. Retrospective Theses and Dissertations. Iowa State University.
2. Berc, G. (2012). Obiteljska otpornost – teorija i primjena koncepta u socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada*, 19 (1): 145-167.
3. Berc, G.; Ljubotina, D. i Blažeka, S. (2004). Struktura i životni uvjeti obitelji na selu i u gradu. *Sociologija sela*, 42 (2004), 163/164 (1/2): 23-43.
4. Bezinović, P.; Manestar, K. i Ristić Dedić, Z. (2004). Obiteljska kohezivnost i zadovoljstvo životom djevojka i mladića iz sela i iz grada. *Sociologija sela*, 42 (2004), 163/164 (1/2): 157-172.
5. Blažeka, S.; Janković, J. i Ljubotina, D. (2004). Kvaliteta obiteljskih odnosa u seoskim i gradskim obiteljima. *Sociologija sela*, 42 (2004), 163/164 (1/2): 45-68.
6. Braičić, Z.; Stiperski, Z. i Njegač, D. (2009). Utjecaj gospodarske tranzicije i rata na promjene u prostornoj slici zaposlenosti Sisačke regije. *Hrvatski geografski glasnik*, 71/1: 103-125.
7. Braičić, Z. i Lončar, J. (2011). Unutarregionalni dispariteti u Sisačko-moslavačkoj županiji. *Geoadria*, 16 (1): 93-118.



8. Brauer, R. and Dymitrow, M. (2014). Quality of life in rural areas: A topic for the Rural Development policy?. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, (25): 25-54.
9. D'Agostini, L. R. and Fantini, A. C. (2008). Quality of Life and Quality of Living Conditions in Rural Areas: Distinctively Perceived and Quantitatively Distinguished. *Social Indicators Research*, (89): 487-499.
10. Dobrotić, I. i Laklija, M. (2012). Obrasci društvenosti i percepcija izvora neformalne socijalne podrške u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja*, 21 (2012), 1 (115): 39-58.
11. Dučkić, A. i Blažeka Kokorić, S. (2014). Duhovnost – resurs za prevladavanje kriznih životnih situacija kod pripadnika karizmatičkih zajednica. *Ljetopis socijalnog rada*, 21 (3): 425-452.
12. Državni zavod za statistiku (2014). *Statistički ljetopis 2014*. Zagreb, Državni zavod za statistiku. Pregledano 6. siječnja 2016. ([http://www.dzs.hr/Hrv\\_Eng/ljetopis/2014/sljh2014.pdf](http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2014/sljh2014.pdf)).
13. Europska mreža za ruralni razvoj (2012). Kako ruralni razvoj pomaže stvaranju novih radnih mjesta i pozitivno djeluje na socijalno uključivanje. *Revija ruralnog razvoja Europske unije*: publikacija Europske mreže za ruralni razvoj, br.6 HR, 6-13. Pregledano 6. siječnja 2016. (<http://enrd.ec.europa.eu/enrd-static/fms/pdf/87CA972E-0662-01D8-2D5F-EDDDC9A84300.pdf>).
14. Eurostat statistics explained (2015). *Quality of life indicators*. Pregledano 6. siječnja 2016. ([http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Quality\\_of\\_life\\_indicators](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Quality_of_life_indicators)).
15. Garrison M. E. B. (1998). Determinants of the Quality of Life of Rural Families. *The Journal of Rural Health*, 14 (2): 146-154.
16. Giné, C.; Vilaseca, R.; Gràcia, M.; Mora, J.; Orcasitas, J. R.; Simon, C.; Torrecillas, A. M.; Beltran, F. S.; Dalmau, M.; Pro, M. T.; Balcells-Balcells, A.; Mas, J. M.; Adam-Alcocer, A. L.; Simó-Pinatella, D. (2008). Spanish Family Quality of Life Scales: Under and over 18 years old. *Journal of Intellectual Disability Research* "javascript: \_\_doLinkPostBack('', 'mdbččc8b%7C%7Cjdbččc8bjnb%7C%7CcssččJN%20%22Journal%20of%20Intellectual%20%26%20Developmental%20Disability%22%7C%7Cslččjb', '');"&HYPERLINK "javascript: \_\_doLinkPostBack('', 'mdbččc8b%7C%7Cjdbččc8bjnb%7C%7CcssččJN%20%22Journal%20of%20Intellectual%20%26%20Developmental%20Disability%22%7C%7Cslččjb', '');" *Developmental Disability*, 38 (2): 141-148.
17. Hodžić, A. (2000). Socijalna struktura i mobilnost seoskog stanovništva. *Sociologija sela*, 42 (2004), 163/164 (1/2): 79-107.
18. Hoffman, L.; Marquis, J.; Poston, D.; Summers, J. A.; Turnbull, A. (2006). Assessing family outcomes: Psychometric evaluation of the beach center family quality of life scale. *Journal of Marriage and Family*, 68 (4): 1069-1083.
19. Hu, X.; Summers, J. A.; Turnbull, A.; Zuna, N. (2011). The quantitative measurement of family quality of life: A review of available instruments. *Journal of Intellectual Disability Research*, 55: 1098-1114.
20. Janković, J. (2004). *Pristupanje obitelji – sustavni pristup*. Drugo, dopunjeno izdanje, Zagreb: Alinea.
21. Janković, J. (2008). *Obitelj u fokusu*. Zagreb: et cetera d.o.o.

22. Kovačić, D.; Žutinić; Grgić, I.; Markovina, J. (2007). *Kuda ide hrvatsko selo?*, u: Marić Sonja i Lončarić Zdenko (Ur.). Zbornik radova 42. hrvatskog i 2. međunarodnog simpozija agronoma, 34-38. Pregledano 4. siječnja 2016. ([http://sa.agr.hr/pdf/2007/sa2007\\_p0005.pdf](http://sa.agr.hr/pdf/2007/sa2007_p0005.pdf)).
23. Leutar, Z.; Ogresta, J. i Milić Babić, M. (2008). *Obitelji osoba s invaliditetom i mreže podrške*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu Pravni fakultet.
24. Leutar, Z. i Oršulić, V. (2015). Povezanost socijalne podrške i nekih aspekata roditeljstva u obiteljima s djecom s teškoćama u razvoju. *Revija za socijalnu politiku*, 22 (2): 153-176.
25. Matković, T. (2006). Koliko isključeni? Sociodemografski profil, zapošljivost i socijalni kapital siromašnih radnika i kućanstava bez zaposlenih u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 13 (3-4): 271-291.
26. Milinković, B. (2000). Istraživanja sela i agrara u Hrvatskoj u vrijeme tranzicije: 1990. - 1999. godine. *Sociologija sela*, 38 (2000) 1/2 (147/148): 169-244.
27. Miljenović, A. (2015). *Konceptualizacija razvojno ugroženih zajednica u Hrvatskoj: eklektični pristup*. Doktorski rad. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilište u Zagrebu.
28. Miljenović, A. i Žganec, N. (2012). Disintegration and possibilities for rebuilding of war-affected communities: The Vojnić Municipality case. *International social work*. 55 (5): 645- 661.
29. Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja (2008). *Strategija ruralnog razvoja RH 2008. – 2013*. Pregledano 15. rujna 2015. (<http://www.mps.hr/default.aspx?id=3652>).
30. Mišetić, R. (2002). Utjecaj prisilnih migracija na promjenu biološkog sastava stanovništva – primjer Sisačko-moslavačke županije. *Migracijske i etničke teme*, 18 (2002), 4: 307–317
31. Ocjenjivanje i razvrstavanje jedinica lokalne samouprave prema razvijenosti (2013). Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije. Pregledano 25. rujna 2015. (<https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/regionalni-razvoj/indeks-razvijenosti/112>).
32. *Poljoprivredno-razvojna strategija Sisačko-moslavačke županije, 2007*. Pregledano 10. listopada 2015. (<http://www.smz.hr/images/stories/poljoprivreda/poljopr-raz-strat.pdf>).
33. Pokos, N. (2002). Metodologija izdvajanja seoskog stanovništva, njegov raspored i popisne promjene 1953.-2001., u: Štambuk, Maja; Rogić Ivan i Mišetić Anka (Ur.). *Prostor iza: Kako modernizacija mijenja hrvatsko selo*, 31-56. IDZ Ivo Pilar, Zagreb. Pregledano 7. siječnja 2016. ([http://www.pilar.hr/images/stories/dokumenti/zbornici/17/z\\_17\\_031.pdf](http://www.pilar.hr/images/stories/dokumenti/zbornici/17/z_17_031.pdf)).
34. *Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014-2020*. Ministarstvo poljoprivrede Republike Hrvatske. Pregledano 09. listopada 2015. ([http://www.mps.hr/ipard/UserDocsImages/Postpristupno%20razdoblje%20%20EA-FRD/PRR%202014-2020%20finalna%20ina%C4%8Dica%20HR/PRR%20RH%202014-2020\\_v1.4\\_finalna%20ina%C4%8Dica.pdf](http://www.mps.hr/ipard/UserDocsImages/Postpristupno%20razdoblje%20%20EA-FRD/PRR%202014-2020%20finalna%20ina%C4%8Dica%20HR/PRR%20RH%202014-2020_v1.4_finalna%20ina%C4%8Dica.pdf)).
35. Rumberger, R. W. (2011). *Dropping out – Why students drop out of high school and what can be done about it*. Harvard University Press.
36. Smith, K. E. and Tickamyer, A. R. (Eds.) (2011). *Economic Restructuring and Family Well-Being in Rural America*. The Pennsylvania State University Press, University Park Pennsylvania.

37. *Strategija regionalnog razvoja republike hrvatske, 2011. – 2013.* Ministarstvo regionalnog razvoja, šumarstva i vodnoga gospodarstva, svibanj, 2010. godine, verzija 1.0. Pregledano 09. listopada 2015. ([http://www.hmrr.hr/media/42634/strategija\\_regionalnog\\_razvoja.pdf](http://www.hmrr.hr/media/42634/strategija_regionalnog_razvoja.pdf)).
38. Šundalić, A. (2006). Osiromašivanje i nerazvijenost: Slavonija i Baranja u očima njezinih stanovnika. *Socijalna ekologija*, 15 (1-2): 125-143.
39. Šverko, B.; Galić, Z. i Maslić Seršić, D. (2006). Nezaposlenost i socijalna isključenost: longitudinalna studija. *Revija za socijalnu politiku*, 13 (1): 1-14.
40. Šverko, B.; Maslić Seršić, D. i Galešić, M. (2004). Nezaposlenost i subjektivno zdravlje. Jesu li najugroženije nezaposlene osobe srednje dobi? *Suvremena psihologija*, 7 (2): 201-204.
41. Trussell, D. E. and Shaw, S. M. (2009). Changing Family Life in the Rural Context: Women's Perspectives of Family Leisure on the Farm. *Leisure Sciences*, 31: 434-449.
42. Wagner Jakob, A. (2008). Obitelj – sustav dinamičkih odnosa u interakciji. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 44 (2): 119-128.
43. Vogt, R. C., Allen, J. and Cordes, S. (2003). Relationship between Community Satisfaction and Migration Intentions of Rural Nebraskans. *Great Plains Research*, 13:63-74. Pregledano 4. siječnja 2016. (<http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1639&context=greatplainsresearch>).
44. Walsh, F. (2006). *Strengthening family resilience*. New York: Guilford Press
45. White, J. M.; Klein, D. M. and Martin, T. F. (2015). *Family Theories – An Introduction*. Fourth Edition. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington: Sage Publication.
46. Župančić, M. (2000). Tranzicija i modernizacijske perspektive hrvatskog sela, *Sociologija sela*, 38 (2000) 1/2 (147/148): 11-78.
47. Župančić, M. (2005). Infrastrukturna opremljenost hrvatskih seoskih naselja. *Sociologija sela*, 43 (3): 617-659.
48. Žutinić, Ž.; Kovačić, D.; Grgić, I.; Markovina, J. (2010). Percepcija kvalitete življenja i namjere o odlasku iz ruralnih sredina. *Društvena istraživanja*, 19 (2010), 1-2 (105-106): 137-159.

**Ana Miljenović**

*University of Zagreb, Faculty of Law, Department of Social Work, Croatia  
e-mail: miljenovic.ana@gmail.com*

**Slavica Blažeka Kokorić**

*University of Zagreb, Faculty of Law, Department of Social Work, Croatia  
e-mail: slavica.blazeka@pravo.hr*

**Gordana Berc**

*University of Zagreb, Faculty of Law, Department of Social Work, Croatia  
e-mail: gordana.berc@pravo.hr*

***The Quality of Family Life in Various Rural Areas: Example of Four Municipalities in Sisak – Moslavina County***

**Abstract**

Rural context is not a unique experience. It is a result of different socio-cultural and historical heritage as well as different local development. The purpose of this paper is to point out the specific characteristics of rural areas, which are manifested in various aspects of the quality of family life within the same regional unit. As an example of existing disparities, the survey covered four municipalities in Sisak-Moslavina County: two municipalities that experienced war damage and whose development index is below 50% of the Croatian average (Dvor and Hrvatska Dubica) and two municipalities that weren't affected by the war and their development index is within the average range in Croatia (Velika Ludina and Lipovljani). The study was conducted on the sample of 390 primary school children's parents. The survey covered the following aspects of the quality of family life: material and employment status, housing conditions, children's educational opportunities, quality of family relationships, presence of different stressors in the family, health status, social networks and availability of social support, social inclusion and integration into the community, perception of the quality of life in the community. The results show differences in certain aspects of the quality of life regarding the local development context and the family structure (nuclear and extended family). Specific difficulties that families with unemployed members experience are presented and compared to families with at least one employed member. Finally, various risk and protective factors which arise within the family and wider environment are problematized. They significantly affect the overall functioning and quality of life of families in rural areas.

*Key words:* rural surrounding, local development, quality of family life, nuclear and extended families, families with and without members active on the labour market.